

Eivissa a la Crònica de Bernat Desclot

Per M. VILLANGÓMEZ LLOBET

Quadrado, al capítol IV de la quarta part de *Islas Baleares*, el primer dels tres que dedica a les Pitiüses, diu que Eivissa «formó parte del glorioso reino que en Mallorca establecieron los Aben-Ganyas arrojados de la península por los sombríos almohades, marchando en vuelta así en las hazañosas aventuras como en las fraticidas discordias de la dinastía almoravide; al caer su postrer príncipe segado por la cimitarra del implacable enemigo que en 1203 se apoderó de la capital, Ibiza lo mismo que Menorca se rindió por capitulación». I afegeix tot seguit: «Allí ocurrieron, si ha de creerse a Desclot, los recíprocos agravios entre moros y catalanes, que irritadas con las réplicas ambas partes, decidieron la expedición de Jaime I a Mallorca y demás islas especificadas». ¿Quins varen ser aquests greuges recíprocs entre sarraïns i catalans que varen ocórrer «allí», és a dir, a Eivissa, als quals atorga tanta transcendència Bernat Desclot, autor de la importantíssima *Crònica o Llibre del rei En Pere*? Expliquem abans, però, la situació d'Eivissa en el temps que va precedir la conquesta catalana de les nostres illes i vegem com Quadrado, tan bon historiador, encara no podia saber certs fets de l'ocupació almohade i, per tant, s'equivoca en el primer paràgraf que hem transcrit.

Avui se sap que l'emir Abd Allah ibn Ishaq ibn Ganiya, l'últim a Mallorca de la dinastia almoràvit dels Banu Ganiya, ja havia perdut Eivissa abans de l'any 1203. El «regne gloriós» de què parla Quadrado, fundat pel governador de les illes Muhammad ibn Ganiya quan els almohades enderrocaren l'imperi almoràvit a la península, es va estendre a Àfrica, centre des d'on es va proposar la caiguda dels almohades. Segons Rosselló Bordoy, a qui seguim en la síntesi que donam a continuació, el poble no va fer costat de bona gana als Banu Ganiya, ja que Mallorca no va ser sinó una font de recursos per a alimentar l'odi contra els almohades i la guerra a Àfrica. Els conflictes interns abundaren; fins i tot els partidaris dels almohades arribaren a fer-se amb el poder a les illes. Abd Allah ibn Ishaq ibn Ganiya, des d'Àfrica, passà a Mallorca i dominà la situació des del 1187. En aquella data Eivissa va ser ocupada, en nom dels almohades, per Abu al-Abbas al-Siqilli (és a dir, el Sicilià). Eivissa, d'on va ser expulsat el governador mallorquí Ibn Nayya, va passar a l'imperi almohade, per tant, una quinzena d'anys abans que Mallorca. L'emir Abd Allah, no resignant-s'hi, atacà Eivissa per tal de reincorporar-la als seus dominis, fet que s'esdevingué, segurament, l'hivern de 1199 a 1200. L'empresa no va reeixir i l'emir va haver d'abandonar-la. En efecte, la resistència d'Eivissa, dirigida per Abu Abd Allah ibn Maymun, de Dènia, va ser enèrgica. Sembla que un mariner experimental, Abd al-Wahid, va ajudar el defensor.

El califa almohade Muhammad al-Nasir, el 1203, va enviar un estol, que va passar precisament per Eivissa, contra Mallorca. Les tres-centes naus que el formaven, anaren d'Alger a Dènia i després a Eivissa; sortiren d'aquest port cap a Mallorca el 3 de setembre. L'esquadra va derrotar l'emir Abd Allah, que va ser executat, i va conquistar Mallorca.

Les illes, per tant, estaven ocupades pels almohades quan succeïren a Eivissa i les seues aigües alguns dels fets que conta Desclot. A Catalunya-Aragó era rei el jove Jaume I. Faltaven uns pocs anys per a la conquesta de les illes. La *Crònica de Bernat Desclot* no parla del famós banquet de Tarragona, en què tant insisteix l'altra gran crònica del segle XIII, el *Llibre dels feits* del Conqueridor. En canvi, aquesta *Crònica de Jaume I* no esmenta els esdeveniments a què ens referirem de seguida. Aquests esdeveniments, en els quals l'illa d'Eivissa juga un cert paper, anteriors al convit tarragoní en què l'amfitrió Pere Martell es refereix succintament a Eivissa i Formentera (descripció molt ampliada en la versió llatina de fra Pere Marsili), són molt més importants i fins decisius en relació al projecte de la conquesta. Després de parlar del fracassat setge de Peníscola de 1225, continua el relat de Desclot: «Puis esdevenc-se que a poc de temps, que dues sagities de Tarragona entraven en cors en Espanya» —en aquest cas, en el sentit de terra de moros— «e quan foren en Eivissa, una illa qui és prop de Mallorques, atrobaren una galea e una tarida del rei de Mallorques sarraí, que cargaven de fusta per fer galees a Mallorques; e preseren la tarida, e la galea fugí e venc a Mallorques. E dixeren al rei de Mallorques les novelles com llur era esdevengut, e com dues sagities de catalans havien presa la tarida cargada de fusta; e el rei sarraí de Mallorques fo'n molt despapat. E al cap de pocs de dies, venc una nau de Barcelona, qui venia de Bugia, a Mallorques, e el rei pres-la ab tot l'haver que llains era. Puis armà galeres e, en l'illa d'Eivissa, preseren una nau de Barcelona molt rica qui anava a Cepta, e amenaren-la a Mallorques».

Bernat Desclot, que pareix el nom d'un eivissenc; l'embarcació dita tarida, que ha dat el nom a una cala de l'illa; la fusta dels nostres pinars, apta per al bastiment de naus; Barcelona o Ceuta, ports amb els quals es mantenen relacions comercials; Ciutat de Mallorca, capital política de l'arxipèlag... Quasi diríem que es tracta dels nostres dies o de fa molt poc temps, si no fos per la línia de separació entre el món àrab i el cristià, que llavors passava al nord d'Eivissa. Per aquest text veim que hi havia un comerç entre Catalunya, cristiana, i les ciutats musulmanes de la costa africana (Ceuta o Bugia). També veim que hi havia, al mateix temps, un cors català contra la part d'Espanya que es-

tava en poder dels àrabs. Les sagities de Tarragona arriben a Eivissa. Aclarirem que les sagities o sageties eren unes embarcacions lleugeres; el seu nom deriva de sageta (fletxa). A Eivissa troben una galera i una tarida de Mallorca. Les galeres eren vaixells que anaven a vela i a rem; per consegüent eren més ràpides que les tarides, simples embarcacions de transport. Per això els catalans pogueren prendre la tarida, però no la galera, que fugí a Mallorca. És interessant considerar què carregaven aquestes naus mallorquines a Eivissa. Era «fusta per fer galees». Els boscos d'Eivissa han estat, en totes les èpoques de la nostra història, base d'un comerç actiu: fusta, llenya, pega, carbó. També subministraven la primera matèria per a la construcció d'embarcacions a Eivissa mateix, molt desenrotllada en determinats períodes. Després de la presa de la tarida mallorquina pels catalans, són els mallorquins els qui agafen a Eivissa una nau catalana que duia a Ceuta la seua valuosa càrrega.

En aquestes preses ja veim unes causes pròximes més influents que la reunió del rei i dels magnats catalans a Tarragona, davant la mar i entorn de la taula del còmit de galeres Pere Martell. L'escena de Tarragona va ser, diríem, la manifestació pública de l'anhel expansiu, poc després concretat a l'assemblea de Barcelona. Va ser l'exposició, ja declarada, d'un vell propòsit d'estendre's pel Mediterrani i acabar amb aquell obstacle, etern niu d'agressius mariners, que eren les illes. Amb aquestes, primer, i amb el Regne de València, després, quedaria arrodonida la Confederació catalano-aragonesa, a la qual, d'altra banda, acabava de ser tancat el seu antic predomini al Migjorn de França. La marina catalana tenia un poder creixent. La presa a Mallorca d'una nau de Barcelona que venia de Bugia i a Eivissa d'una altra nau barcelonina que anava a Ceuta, varen ser motius ocasionals, quasi podríem dir justificacions, de començar una empresa llargament meditada. En realitat, d'ençà que catalans i pisans havien pres Eivissa en 1114 i Mallorca en 1115, illes tot d'una abandonades de nou, no s'havia deixat de pensar mai en una conquesta més sòlida. En temps de Jaume I els catalans havien arribat a una maduresa i a una força que permetien aconseguir que els resultats de l'empresa fossin definitius. Deim catalans perquè els aragonesos varen intervenir ben poc en la conquesta de les illes, com és sabut. Varen ajuntar les seues forces a les catalanes, en canvi, en la conquesta de València.

La *Crònica de Bernat Desclot*, després de les frases citades, conta la indignació del rei d'Aragó i la trama d'un missatge al «rei» o emir mallorquí. Aquest, mal aconsellat per genovesos i altres italians, rivals de Catalunya, contestà que no tornaria res de les naus ni de les mercaderies i que no dava cap valor a tals paraules de protesta. Quan el rei En Jaume ho va saber, «fo molt irat» a causa de la conducta del mallorquí, i, afegeix el cronista, «jurà per Déu que no volia haver nom de rei si no el prenía per la barba». La guerra, per tant, era ja cosa decidida, ben abans de les converses de Tarragona.

Coincideix en part amb els textos cristians de Bernat Desclot, sobretot per la localització dels fets a Eivissa, un relat àrab escrit per Abu Umayra al-Majzumi, del quals ens parla Rosselló Bordoy a *L'Islam a les Balears*. L'historiador mallorquí diu que, segons la font musulmana, l'emir de les illes prescindia dels interessos dels almohades, que li havien donat el càrrec, i, actuant pel seu compte, feia que les seues naus travessassin el Mediterrani robant i saquejant. La fricció amb els catalans es va originar en una trobada entre unes galeres mallorquines que carregaven fusta a Eivissa, protegides per uns vaixells de guerra, i la flota del governador cristià de Tortosa, que havia sortit per capturar-les. La pèrdua dels seus vaixells va irritar l'emir, que va declarar la guerra

als cristians. Hi hagué unes escaramusses navals. L'any 1226 dues galeres cristianes, de Barcelona i Tortosa, arribaren al port d'Eivissa. L'emir va enviar el seu fill perquè les perseguís. A les aigües d'Eivissa va capturar una galera genovesa i, prosseguint la persecució, les naus catalanes. L'emir se'n va enorgullir i es va creure invencible. La contestació catalano-aragonesa no es va fer esperar, i la flota cristiana va partir cap a la conquesta de Mallorca. Era l'any 1229.

Quan el rei En Jaume, que parla en primera persona al seu *Llibre dels feits*, anomena els assistents al banquet de Tarragona, diu que allí «foren ab nós la major partida dels nobles de Catalunya, e per nom don Nuno Sanxes, qui fo fill del comte don Sanxo»... El primer anomenat és, doncs, un dels futurs conquistadors d'Eivissa, el comte del Rosselló Nuno Sanç, parent pròxim del rei com a nét que era d'En Ramon Berenguer IV. A la petició que els nobles fan al jove rei de vint anys que conquisti les illes, aquest contesta així: «Molt som pagats d'aquest pensament que nós veem fer a vosaltres, e per ço que nós hi hajam a fer, no romangam». A darrers d'aquell mateix any, el 1228, es va celebrar a Barcelona la Cort general que, per tractar de la conquesta, es va decidir a Tarragona. Entre els assistents a l'assemblea hi havia a Barcelona, a més d'En Nuno Sanç, un altre futur conquistador d'Eivissa, En Guillem de Montgrí. Ara és la *Crònica de Bernat Desclot*, no el *Llibre dels feits*, la que ens ho diu, sense anomenar-lo, però, pel seu nom.

Ja sabem que l'empordanès Montgrí era sacrista de Girona. El sacrista era un «clergue que en les catedrals tenia al seu càrrec la custòdia dels ornaments i vasos sagrats i la vigilància del personal auxiliar de l'església» (Diccionari Alcover-Moll). Quadrado, referint-se a Montgrí i prenent-ho de Bernat Desclot, diu: «En cuanto al sacrista de Gerona, había asistido ya a las Cortes tenidas en Barcelona por diciembre de 1228 para disponer la jornada a Mallorca». Ferran Soldevila, en la seua edició de la *Crònica de Bernat Desclot*, no es mostra tan segur que el sacrista o sagristà de Girona que assisteix i parla a les Corts sigui el cap futur de l'expedició a Eivissa. La prudència li fa dir: «Probablement, es tracta de Guillem de Montgrí, que fou sacrista de Girona, i, a la mort d'Espàreg de la Barca, fou arquebisbe de Tarragona». Després d'altres parlaments, ve a la *Crònica* el capítol titulat *Com parlà lo sagristà de Girona*, amb el text següent: «Ab tant llevà-se en peus lo sagristà de Girona, e dix: —Sènyer En Rei: ço que vós havets començat vos és lleugera cosa de fer e de portar a bona fi, per ço car és obra que a Déu plau, e totes vostres gents ne són molt alegres e de gran volentat. E promet-vos que hi iré ab deu cavallers bons e bé aparellats; e donar-llur he bon sou, e prou pan, e vin, e carn e civada. E menaré molts sirvents, qui seran bons en terra e en mar, e escuders e altra companya bona, per servir mi e mos cavallers». I acaba el capítol: «Ara es callà lo sagristà, que no volc pus dir, e volc oir dels altres ço que diran».

Jaume I havia dit en aquella assemblea: «Que nós puscam servir a Nostre Senyor en est viatge que volem fer sobre el regne de Mallorques e les altres illes que pertanyen a aquella». És a dir, després de Mallorca s'havien de conquistar les illes menors. Poc es devia pensar Montgrí, tot i la seua estirp i les seues nobles ambicions, quan s'oferia per passar a Mallorca amb la seua gent, que abans de sis anys seria elegit arquebisbe de Tarragona i que poc després rebria l'encàrrec de la segona empresa contra una illa, i que en la conquesta d'aquesta illa, Eivissa, l'acompanyarien com a feudataris En Nuno Sanç i En Pere de Portugal.

M. VILLANGÓMEZ LLOBET